

A REGULA ÖSVÉNYÉN

Legyen a derekatok felövezve!

A Kivonulás könyvében azt olvassuk, hogy amikor az Úr kivezette népét Egyiptom földjéről, az izraeliták már a pászkavacsorát is ennek az útrakelésnek a jegyében költötték el. Ez a készenlét, amit rituálisan minden húsvéti vacsora újra jelenvalóvá tesz, vizuálisan az öltözködés sietős igénytelenségében fejeződik ki a legplasztikusabban: „legyen a derekatok felövezve, sarutok a lábatokon, bototok a kezetekben, és sietve egyétek” (Kiv 12,11). Hasonlóképpen, amikor Jézus kettesével szétküldte tanítványait, „meghagyta nekik, hogy semmit se vigyenek az útra egyetlen vándorboton kívül, se kenyeret, se tarisznyát, se pénzt az övükben; saru viszont legyen rajtuk, de ne öltsenek magukra két ruhát” (Mk 6,8-9). Az Istent kereső ember a Szentírásban folyton erre a ráhagyatkozásra, a vándorlás eszköztelenségére kap meghívást.

Paradox módon Benedek Regulája mintha nem osztaná az izraeliták kivonulásának és az apostolok útra küldésének ezt a puritánságát. Sőt, a testvérek ruházatáról rendelkező 55. fejezet éppen ellentétes logikát követ: azt írja elő, hogy a szerzetes a monostoron belül elégedjen meg csekély számú, színe és minősége szerint a vidéken olcsón beszerezhető viselettel, az útra küldött testvérek viszont „kapjanak a ruhatárból nadrágot [...]. A kukullák és tunikák is legyenek ilyenkor valamivel jobbak a szokottnál” (RB 55,13-14).

Ha a Regula egészének kontextusába helyezzük az úton levő testvérek viseletéről adott iránymutatást, akkor az a sajátos benyomásunk lehet, hogy Benedek szerint nem a monostort elhagyó testvérek vannak úton, hanem mintha a monostor kapuin belül folytatott szerzetesélet egésze lenne egyetlen nagy vándorlás. Ez biztosít keretet azok számára, akik szeretnének visszatérni az engedelmesség fáradtságos munkájával ahhoz, akitől elszakadtak (RB Pr 2), akik felövezik derekukat hittel és a jó cselekedetek gyakorlásával, az evangélium vezetésével járják Isten útjait (RB Pr 21), és a Regulát teljesítve a mennyei hazába igyekeznek (RB 73,8). A szerzetesi életút végső célja az a minden félelmet kizáró szeretetközösség Istennel (RB 7,67), aminek keresése már az első lépések irányultságát meg kell hogy határozza. Ezért a közösségnek elsősorban azt kell megvizsgálnia, hogy „a novícius valóban Istent keresi-e” (RB 58,7). A belépés tehát nem döntés és beköltözés kérdése, hanem a keresésé, a ráhagyatkozásé és az útra kelésé.

Az viszont már korántsem olyan nyilvánvaló, hogy mi a kiindulópont. Ahogy a magyar kivonulás, úgy a görög eredetű latin *exodus* (ex-hodosz) kifejezés is egyszerre hangsúlyozza a mozgást és annak a helynek-kiindulópontnak a mibenlétét, ahonnan ki kell vonulnunk, ahonnan (ex) útra (hodosz) kell kelnünk. A Regulát olvasva sok olyan utalást találunk, amely körvonalazza, honnan szeretné Benedek közösségének dinamikája kivezetni és felszabadítani mindazokat, akik ennek az útnak a bejárására teszik rá az életüket.

Mi tehát az a biztonságos, otthonosan belakott megszokottság, aminek a kereteit szét kell feszítenie a szerzetesi életalakításnak, hogy a szerzetest e kötöttségekből kivezelve teret nyisson életében a kegyelem munkájának? Erre a kérdésre a Regula jelentésrétegei három lépésben adnak választ.

1. Xeniteía

A legkézenfekvőbb válasz arra a kérdésre, hogy miről kell lemondania a szerzetesnek, nem más, mint a társadalom normális,

megszokott berendezkedése, amiből a cölibátus szabad és tudatos választásával a szerzetes kiszakad. Így voltak ezzel a kereszténység első vándortanítói is. A monasztikus szerzetesség modellje mindig is az az apostoli élet volt és marad, amely azoknak a krisztuskövetőknek az életközösségén alapul, akik az első tanítványokhoz hasonlóan Jézusért és az evangéliumért lemondtak az otthon, a család, a gyermekvállalás és a vagyon adta örömről és biztonságról (Mk 10,29). A cölibátus olyan radikális választás, ami valóban elszakít a származási környezettől és az önmegvalósítás bevett csatornáitól. Ez a radikális szabadság teszi lehetővé, hogy a szerzetes ne megvonásként élje meg a közösségben gyakorolt vagyontalanságot, nőtleniséget és a kölcsönös engedelmesség fáradságos művészetét, hanem olyan életkeretnek, ami felszabadítja a megélhetés és karrierépítés hétköznapi elvárásai alól. Ez ad lehetőséget arra, hogy emberségben és lelkeségben folyamatosan növekedjen és előrelépjen, egy életen át vándoroljon Jézus és az evangélium tanítása szerint. Ez az életkeret nem más, mint a korai egyházé, amiről azt olvassuk, hogy „a hívők sokaságának egy volt a szíve-lelke. Egyikük sem mondott birtokából semmit a saját tulajdonának, hanem mindenük közös volt” (ApCsel 4,32–33), továbbá, hogy „itt nincs maradandó hazánk, inkább az eljövendő után vágyódunk” (Zsid 13,14). Ez a radikális szakítás a társadalom normálisnak tekintett életkeretével felszabadítja a szerzetest a kiteljesedésre, ugyanakkor az emberek többsége számára idegenné teszi.

A görög nyelvű korai szerzetesi irodalomban az idegen (xénosz) tőből képzett *xeniteía* fogalma fejezi ki ezt a fajta idegenséget, önként vállalt vándorlétet, ami az első szerzeteseket a lakott városból a város és a sivatag határvidékére sodorta. A szerzetesközösségnek ez a peremhelyzete Benedek első monostorainak elhelyezkedésében is tetten érhető. Ez az egészséges távolságvétel, izolálódástól mentes elkülönülés az a kényes egyensúly, ami arra hivatott, hogy a monostor testvéri közösségében is megóvja a szerzetest attól az illúziótól, hogy az emberi élet rendes kerékvágásából csupán időlegesen kellett kilépnie, hogy „új gyökeret eressen” a bencés család otthonosságában.

Benedek is osztja a korai atyák szemléletét, miszerint a szerzetes feladata nem egy alternatív közösségi harmónia álomvilágának a felépítése, és nem is az, hogy ezen a világon berendezkedjék, hanem annak a mindennapos tudatosítása, hogy életünk végéig, „most, míg időnk van, míg e testben élünk” (RB Pr 43) Isten vendégei maradunk a világban és a monostorban.

2. Per inoboedientiae desidiam

A szerzetesi életút során elhagyott kiindulópont mibenlétét keresve a második jelentésréteget éppen azok a Regula-versek tárják fel, ahol Benedek mozgásról, vagyis késlekedésről, felkelésről, sietősségről vagy éppen csatangolásról ír. Ezeket megvizsgálva szembeötlő, hogy amikor a bencés szabályzat szövege mozgást leíró kifejezésekkel él, azokat szimbolikusan szinte mindig a szerzetesi életút során elvégzendő belső munkára vonatkoztatja. Tekintsük át röviden ezeket a szöveghelyeket!

Elsőre meglepő lehet, hogy a Regulában a derék felövezéséről nem az útra küldött vagy dolgozó szerzetesek kapcsán olvasunk, hanem amikor a 22. fejezet úgy rendelkezik, hogy a testvérek „ruhában aludjanak, és övvel vagy kötéllel felövezve, de késük ne legyen az oldalukon, amikor alusznak, hogy az alvót álom közben véletlenül meg ne sebezze. Így a szerzetesek mindig készen legyenek arra, hogy a jeladásra késedelem nélkül fölkeljenek, és egymást megelőzve, de mégis komolyan és serényen az istenszolgálatra siessenek” (RB 22,5–6). Benedek monostorának lakója a vándorok ruhájában alszik el, hogy reggel kellő készséggel és ráhagyatkozással induljon útjára.

A Regulában kevés olyan értéket találunk, amit annyiszor hangsúlyozna Benedek, mint a „gyorslábú” engedelmisséget (RB 5,8). A legbeszédesebb példa talán a 43. fejezet, aminek egészét a késve érkezőknek szenteli. Itt úgy fogalmaz, hogy a szerzetesek „mihelyt meghallják az istentiszteletra hívó jelet, azonnal hagyjanak ott mindent, ami a kezükben van, és a legnagyobb gyorsasággal induljanak, de mégis nyugodtan, hogy a komolytalanságra ne adjanak okot” (RB 43,1–2).

A pontosság olyan fontos erény, hogy az istenszolgálat idejének jelzését az apátra vagy egy igen megbízható testvérre bizza (RB 47), az imaóráknak szentelt fejezetekben pedig többször is óvva int a továbbalvástól. Ha egyesek mégis ebbe a hibába esnének, azokat azért beengedi az imaterembe, mert „ha az imatermen kívül maradnak, olyan is lenne köztük, aki újra lefekszik és alszik, vagy esetleg kint leül és beszélget, s így alkalmat ad a gonoszoknak. Azért hát menjenek csak be, hogy legalább az egészet el ne mulasszák” (RB 43,8–9).

Másrészt viszont a Regula több helyen is elítéli a céltalan bók-lászást. Senki sem hagyhatja el a monostor kapuját az apát tudta és engedélye nélkül (RB 67,7). A monostort úgy kell megépíteni, hogy falain belül minden szükséges dolog megtalálható legyen, „hogy a szerzeteseknek ne kelljen kint csatangolniuk” (RB 66,7). A monostor kapusának pedig olyan testvért kell választani, „akit éltes kora nem enged elcsatangolni” (RB 66,1). Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a szerzetesek fajai közül a legrosszabb véleménye a girovágusokról van, akik, „mivel folyton csavarognak, soha meg nem állapodnak, saját akaratuknak és a torkosság ingereinek szolgálnak” (RB 1,11).

Ez utóbbi definíció azt is jelzi, hogy a céltalan bók-lászás nem csupán felszínes tevékenység, hanem az emberi lélek belső történéseinek kivetülése. Hasonlóképpen a pontosság, a késedelem nélküli engedelmesség, az „istenfélelem sietsége” (RB 5,9) egyáltalán nem önérték, hanem a szerzetes igyekezetének nagyon is konkrét és hétköznapi begyakorlása. A szerzetesnek tehát már megébredése pillanatában útra készen kell állnia, hogy „fölfele törekvő cselekedeteink” létráján (RB 7,6) „az Úr sátorába” vezető úton tovább haladjon (RB Pr 24). Mint egy hegymászó, a legtökéletesebb alázatosság csúcsára (RB 7,5) kell felkapaszkodnia, hiszen „ha országának sátorában akarunk lakni, hacsak jó cselekedetekkel nem igyekszünk, soha oda el nem jutunk” (RB Pr 22). A szerzetesi életút vándorlása tehát az a belső munka, ami a lélek ellensége, a tétlenség (otiositas, RB 48,1), a meddő semmittevés (desidia) világából az engedelmesség begyakorlásán keresztül Isten felé vezet. Az engedelmességnek ez a mun-

kája hivatott tehát kiszakítani a szerzetest rossz megszokásaiból, és visszavezetni őt Istenhez, akitől az engedetlenség tunyasága által (*per inoboedientiae desidiám, RB Pr 2*) elszakadt.

3. *Zelus amaritudinis malus*

A szerzetesi életút kiindulópontját végső soron a keresztyén szerzetes szívében kell keresnünk. Nem lenne ugyanis értelmese az emberi boldogulás megszokott kerékvágását elhagynunk, és megszokásainkat az engedelmesség munkájával megjavítanunk, ha mindez nem a megváltottság elemi tapasztalatából forrásoznana. A szerzetesnek tehát ki kell lépnie védőbástyái mögül, és el kell fordulnia önakaratától, hogy kiszolgáltassa magát Isten kegyelmének. A szerzetesi életút metaforájának e harmadik rétege annak az önmagába fordult embernek a megnyílása Isten felé, akit megérintett a kegyelem, és képessé vált arra, hogy ítékezés, védekezés és öngazolás nélkül, védtelenül és eszköztelenül is bizalommal álljon meg Isten előtt. A zsolozsmán ezt az Isten előtti ráhagyatkozást fejezi ki leborulása, és kitért karokkal végzett imádsága. A szabadság tapasztalata akkor válik zsigerivé, amikor az már nemcsak a társadalmi keretek iránti lázadás formáját ölti, és nem is egy magasabb rendű erkölcsi élet ígéretével kecsegtet, hanem a személyiség természetes önvédelmi mechanizmusaitól függetlenül megajándékozva a szerzetest az elfogadottság és az Istenbe vetett ősbizalom mindent felülíró energiájával.

Nehéz kérdés, hogy ez az elemi istenélmény átadható, tanítható vagy bármilyen formában begyakorolható-e? Benedek erre nem ad egyértelmű választ. Mintha ez a fajta istenélmény csak ajándékként lenne közölhető. Számos példát olvasunk viszont a Regulában arra, hogyan válhat a szerzetes megajándékozhatóvá. Benedek pedagógiája alapvetően megtisztítani szeretné a szerzetes szívét mindazoktól a rossz beidegződésektől, a keserűségből fakadó rossz buzgóságtól (*zelus amaritudinis malus*), ami az Istenbe és a szerzetestársakba vetett ősbizalom ellen dolgozik.

Ennek fényében érthető, miért óv a Regula saját akaratunk követésétől. Az apátnak minden fontos kérdésben tanácsa véleményét kikérve kell döntenie (RB 3,13). A testvéreknek nemcsak az apát akaratát kell követniük (RB 71,1-4), hanem egymásnak is versengve kell engedelmeskedniük (RB 72,6). Hogy miért kell elfordulnia a szerzetesnek saját akaratától, arra az alázatosságról írt fejezetben találunk választ. Itt ugyanis (RB 7,19–22) a kérdés az alázatosság első fokának kontextusába kerül, vagyis annak az alapvető magatartásnak a része, hogy a szerzetesnek mindig Isten jelenlétének tudatában, az ő akaratát keresve kell eljárnia.

Benedek megtiltja, hogy a testvérek nézeteltéréseik során egymást védelmezzék (RB 69) vagy önkényesen megüssék (RB 70). Nem tűri meg, hogy közösségében bárki is – legyen az pap (RB 62,2–4) vagy az apát helyetteseként fellépő perjel (RB 65,2) – önkényeskedjen. Több ponton elítéli, ha a testvérek zúgolódnak, és a közösségben a bizalmatlanság légkörét táplálják. Kiváltképpen pedig az ellen emeli fel a szavát, ha a szerzetes bármit is saját tulajdonaként kisajátít magának (RB 33,1–3). Mindebben tetten érhető az az igyekezet, hogy közösségét megóvja az érvényesülés általánosan gyakorolt világi mentalitásától, aminek a szerzetesek monostorba lépésükkel egyszer már hátat fordítottak. Ezt a mentalitást a Regula 72. fejezete alapján rossz buzgóságnak is nevezhetnénk, hiszen Benedek értelmezésében ezek azok a rossz beidegződések, amelyek megakadályozzák, hogy a szerzetes saját életében is Isten akaratát keresse. A szerzetes ugyanis csak akkor marad megajándékozható, ha kitart azoknak a bizalomteljes eszköztelenségében, akik minden szükségset a monostor atyjától várnak (RB 33,5), és valós szükségleteik mértékében meg is kapnak.

A szerzetes életfeladata nem az, hogy tökéletessé váljék. A szerzetesi életút motorja, útra kelésének lendülete sokkal inkább annak a jó buzgóságnak a kifejlesztéséből táplálkozik, ami őt szabbaddá teszi arra, hogy gyengeségeit és hibáit elfogadja, azokat Isten és lelkipásztorja előtt letegye, hogy egy életen át növekedjen emberségben és a megtérésben. A jó buzgóság (zelus bonus) ezért „a vétkektől választ el, és Istenhez és az örök életre vezet”

(RB 72,2). Ennek segítségével jut el Isten minden félelmet kizáró szeretetére. „Ezzel a szeretettel mindazt, amit eddig nem egészen félelem nélkül tartott meg, most minden fáradtság nélkül, szinte természetesen és szokásból kezdi teljesíteni; most már nem a pokol félelméből, hanem Krisztus szeretetéből, csupa jó szokásból és az erényben való gyönyörködésből. Mindezt az Úr kegyesen meg fogja mutatni szent Lelke által hibáktól és vétkektől megtisztult munkásában” (RB 7,68–70).

Összegzés: a szerzetesi habitus

Mi tehát az a biztonságos, otthonosan belakott megszokottság, aminek a kereteit szét kell feszítenie a szerzetesi élethalakításnak, hogy a szerzetest e kötöttségekből kivezette teret nyisson életében a kegyelem munkájának? Amint láttuk, erre a kérdésre a Regula alapján három igen eltérő szinten is válaszolhatunk. A szerzetesi habitusa viszont, ami őt a Kivonulás sietős Pászkáját ülő izraelitákhoz és a Jézus által útra küldött apostolokhoz teszi hasonlóvá, mindhárom jelentésréteget magában foglalja.

A habitus ugyanis összetett jelentésű kifejezés. Eredetileg Cicerónál még lét- és cselekvésmódot jelent. Ezt a jelentésréteget őrizzük, amikor egy személy sajátos egyéniségéről, habitusáról beszélünk. A szó viszont idővel egyre inkább egy nagyon sajátos öltözködési formát jelöl: a viseletben is kifejezett azonosulást egy életformával; egy olyan szent jelet és esküt, ami egy szabályzat életre váltását ígéri, és viselőjét egy jól meghatározott lakóhellyel (*habitatio*), a monostorral azonosítja. A szerzetesi életút végső soron annak a begyakorlása, hogy a habitus minden jelentésárnyalata – a lakóhely, a viselet, az életforma és a jó buzgóság alakította szokások – egyetlen nagy egységben összeérjenek. „Övezzük fel tehát derekunkat hittel és a jó cselekedetek gyakorlásával, és az evangélium vezetésével járjuk az ő útjait, hogy méltók legyünk meglátni azt, aki országába hívott minket!” (RB Pr 21)

Gérecz Imre